

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГАЙДАЙ ВАЛЕНТИН ВІКТОРОВИЧ

УДК 94(438):329«1920/1930»(043.3)

**ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛЬЩІ 1918-1939 РОКІВ:
ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Журба Михайло Анатолійович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри історії і археології слов'ян.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Комар Володимир Леонович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри історії слов'ян;

кандидат історичних наук, доцент
Мельник Ганна Мирославівна
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри всесвітньої історії.

Захист відбудеться 13 січня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.02 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, пр. Маршала Тимошенка, 13б.

Автореферат розіслано «___» грудня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.Г. Купрій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На зламі 80-90-х рр. ХХ ст. відбулися кардинальні зрушення в суспільно-політичному житті народів Центральної та Східної Європи. Розпад соціалістичного табору та Радянського Союзу ознаменував перехід новоутворених пострадянських країн від тоталітаризму до демократії, вільного ринку, плюралізму політичних, суспільних, релігійних поглядів тощо. Але цей процес не був швидкоплинним, а фактично, триває до сьогодні.

Лібералізація торкнулася також науки та освіти, які вийшли з орбіти тоталітарного нагляду, пропаганди та заангажованості; відтак почалося висвітлення та дослідження раніше заборонених або малодосліджених тем та напрямків. Передусім це стосувалося історичної науки, багато сторінок якої за часів СРСР було переписано на марксистсько-ленінський лад або перебувало під грифом секретності, як правило, в більшості випадків ці сторінки стосувалися першої половини ХХ ст. Протягом останніх 20 років було опубліковано й розсекречено низку архівних матеріалів, які приховували злочини тоталітаризму – голодоморів, репресій, військових злочинів вчинених керівництвом СРСР у 1920-40-х рр. Стосувалося це не лише суто української, а й зарубіжної історії, насамперед сусідніх з Україною держав, народи яких пережили важкий період міжвоєнної нестабільності, Другої світової війни, повоєнного облаштування світу та відбудови.

Польща являється головним західним партнером України, тому налагодження конструктивного та плідного діалогу й співпраці в усіх сферах було одним з головних завдань української зовнішньої політики на початку 1990-х рр. Задля цього, зокрема, необхідно було переглянути та розв'язати гострі історичні суперечності. Відтак, дослідження історії міжвоєнного періоду двох країн являється вкрай актуальним для історичної галузі як України, так і Польщі. Перед істориками двох країн стоїть завдання не просто правдиво та максимально толерантно подати події важкого періоду, а й випрацювати єдину позицію та бачення суперечливих сторінок спільної історії того часу. На сьогодні в українській історіографії наявний пласт робіт, що торкаються історії польських політичних партій міжвоєнного періоду, діяльності політичних рухів та окремих діячів на східних територіях Другої Речі Посполитої – етнічних українських та білоруських землях. Проте, наразі відсутнє навіть поверхнєве дослідження громадсько-політичної активності польського суспільства, як безпосередньо, так й через діяльність низки громадських організацій, професійних спілок, клубів тощо. Звісно, політичні партії та видатні державні діячі відігравали головні ролі в суспільно-політичному житті міжвоєнної Польщі, але ціла низка громадських організацій так само не була поза цими процесами. Мова йде про численні робітничі, селянські, молодіжні спілки, громадські організації польської інтелігенції, католицькі спілки, організації національних меншин Другої Речі Посполитої.

Таким чином, висвітлення становлення та основних етапів діяльності вище згаданих громадських організацій, їх впливу, а також впливу польського

суспільства загалом на суспільно-політичне життя в Другій Речі Посполитій, являється вкрай актуальним для вітчизняної історіографії.

Окрім цього, дослідження розвитку та діяльності громадських організацій є вкрай актуальним для України, в умовах побудови громадянського суспільства та останніми демократичними перетвореннями.

Наукова актуальність теми зумовлена нагальною потребою подолання стереотипів марксистської історіографії щодо малодосліджених сторінок польської та польсько-української історії періоду 20-30-х рр. ХХ ст., неупередженого та об'єктивного вивчення суспільно-політичної історії міжвоєнної Польщі. Окреслена проблема дотепер не отримала належного висвітлення у вітчизняній історіографії, не була об'єктом окремого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є практичною реалізацією частини наукового напрямку «Дослідження проблем гуманітарних наук», що проводиться професорсько-викладацьким складом Інституту історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова (номер державної реєстрації 0111U000353). Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 25 січня 2011 року).

Мета роботи полягає у висвітленні діяльності громадських організацій основних верств польського суспільства доби Другої Речі Посполитої з точки зору їх впливу на суспільно-політичне життя польської держави.

Реалізація мети визначає наукові **завдання дослідження**:

1. проаналізувати вітчизняну, та зарубіжну історіографію, зокрема польську, діяльності громадських організацій Польщі 20–30-х рр. ХХ ст. та з'ясувати стан джерельної бази дослідження;
2. дослідити інституційне становлення та розвиток громадських організацій Польщі на початковому етапі відновлення її державності;
3. дослідити історичні обставини формування засад громадянського суспільства в Польщі;
4. розкрити обставини та основні етапи діяльності громадських організацій основних верств Другої Речі Посполитої – робітників, селянства, еліти (інтелігенції, військових, духовенства) та польської молоді, а також етнічних меншин (євреїв, українців, білорусів) та показати їх вплив на культурне, духовне, суспільно-політичне життя міжвоєнної Польщі;
5. узагальнити результати участі громадських організацій в суспільно-політичному житті польської держави та розробити рекомендації щодо використання цього історичного досвіду у ході реалізації громадських культурно-освітніх програм в умовах сучасного українського та польського суспільства, а також наукового, культурного, освітнього та суспільно-політичного діалогу між двома державами

Об'єктом дисертаційного дослідження є громадські організації різних суспільних верств та національних меншин Польщі міжвоєнної доби.

Предметом дисертаційного дослідження є інституційне становлення, зміст, форми та напрями суспільно-політичної діяльності громадських організацій

Польщі 20-30-х рр. ХХ ст.

Методологічна база дослідження. Дисертаційне дослідження побудоване на засадах наукової об'єктивності й історизму, а також багатофакторності та системності. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням були використані *загальнонаукові* та *спеціальні історичні* методи. Серед *загальнонаукових* методів були використані такі: аналіз, синтез, узагальнення та структурно-системний метод. Загальнонаукові методи дали змогу дисертанту підібрати та обробити фактичний матеріал, пов'язаний зі становленням та діяльністю громадських організацій міжвоєнної Польщі; здійснити дослідження участі громадських організацій в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої. З-поміж *спеціальних історичних методів* дисертантом були використані наступні: метод синхронного аналізу, періодизації, порівняльно-історичний, історико-оглядовий, проблемно-хронологічний. Метод синхронного аналізу дозволив простежити діяльність громадських організацій у різних регіонах Польщі, виявити специфіку їхньої діяльності у різних її етнічних регіонах, а також в різних векторах повсякденного життя поляків – суспільно-політичному, культурному, духовному тощо. Завдяки використанню методу періодизації досліджено діяльність польських громадських організацій та суспільно-політичну активність польських громадян у часовій послідовності. За допомогою порівняльно-історичного методу було здійснено зіставлення ключових форм діяльності окремих громадських організацій з метою виявлення їх особливостей і загальних ознак. Історико-оглядовий метод було використано при дослідженні історичних обставин формування засад громадянського суспільства в Польщі, а також генези її суспільно-політичних рухів. Проблемно-хронологічний метод дозволив розглядати процес становлення та діяльності громадських організацій поетапно, дотримуючись хронологічної послідовності. Використання вказаних вище методів допомогло дисертанту викласти події у чіткій послідовності та логічній завершеності.

Хронологічні рамки дослідження узгоджуються із загальноприйнятою у вітчизняній історіографії періодизацією та зумовлені предметом наукового пошуку, охоплюючи період від 1918 р., коли Польща здобула незалежність й до вересня 1939 р., коли польська держава припинила своє існування внаслідок окупації її території німецькими та радянськими військами.

Територіально-географічні межі дослідження. Територія міжвоєнної Польщі (Другої Речі Посполитої) з урахуванням тогочасного адміністративно-територіального поділу. У дисертації акцентовано увагу на етнічно польських територіях, що входили до Другої Речі Посполитої – території сучасних Мазовецького, Лодзинського, Великопольського, Куявсько-Поморського, Підляського, Люблінського, Підкарпатського, Малопольського, Сілезького та Свентокшиського воєводств; етнічних українських та білоруських територіях, які так само перебували в складі Польщі протягом міжвоєнного періоду: Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Рівненська області України; Гроденська та Брестська області Білорусі.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що: *вперше* здійснено

комплексне дослідження діяльності громадських організацій міжвоєнної Польщі основних суспільних верств, а також суспільно-політичної активності польського суспільства досліджуваного періоду; проведено цілісний аналіз історіографії становлення та діяльності польських громадських об'єднань міжвоєнної доби і відповідної джерельної бази, у науковий обіг введено нові, у тому числі архівні джерела; *узагальнено і систематизовано* значну кількість малознаних та недосліджених документів з цієї тематики, що зберігаються, головним чином, в архівах Польщі; представлено системну характеристику суспільно-політичної діяльності громадських організацій як на етапі демократичного (до 1926 р.), так і авторитарного (санаційного) розвитку Польщі. В процесі дослідження *набули подальшого розвитку* знання в сегменті, що стосується впливу громадських організацій на процес утвердження новітньої польської державності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання її матеріалів для написання наукових праць із визначеної та суміжної тематики, підготовки монографій і навчальних посібників, розробки нормативних і спеціальних курсів із історії слов'янських народів, міжвоєнної історії України, соціально-політичної історії, історії освіти та науки, історії держави і права зарубіжних країн. Сформульовані в дисертації положення та отримані висновки й результати можуть бути використаними як допоміжні матеріали для проведення семінарів, конференцій між Україною та Польщею задля обміну інформацією, продовженням конструктивного громадського, наукового та культурного діалогу.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено авторське бачення становлення та діяльності громадських організацій Польщі міжвоєнного періоду та їх участі, зокрема в суспільно-політичному житті держави. Наукові результати дисертації належать особисто автору та є його теоретичним та практичним внеском у розвиток історичної думки.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та знайшли схвалення на 6 наукових конференціях: Міжнародній науково-теоретичній конференції «Old and new: Past, Present, and Future of the Post-Communist World. 9th Annual East European Conference» (Варшава, 2012); Всеукраїнській науковій конференції «П'яті Всеукраїнські Драгоманівські читання молодих істориків: актуальні проблеми вітчизняної та світової історії» (Київ, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «День науки історичного факультету» (Київ, 2013); Першій та другій заочній міжнародній конференції «Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодні, майбутнє» (Київ, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» (Херсон, 2015).

Публікації. За темою дослідження здійснено 11 одноосібних наукових публікацій, із них 6 статей у фахових виданнях, що визначені переліком ДАК МОН України з історичних наук, у т.ч. у виданні України, яке включено до

міжнародної наукометричної бази РІНЦ; 5 – у збірниках за матеріалами наукових конференцій. Повний обсяг публікацій складає 3,88 д. а.

Структура дисертації зумовлена метою танауковими завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, 4 розділів, 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (411 позицій, з них 207 іноземних). Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, з них 164 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність наукової розробки проблеми, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання, окреслено зв'язок з науковими програмами і планами, визначено хронологічні та географічні межі дослідження, розкрито використані в роботі методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, висвітлено апробацію основних положень та висновків дисертації.

У першому розділі **«Історіографія та огляд джерел»** розглянуто стан наукової розробки проблеми, проаналізовано її джерельну базу.

У підрозділі 1.1. **«Історіографія дослідження»** досліджено українську та зарубіжну історіографію проблематики дисертації.

Історіографію суспільно-політичного життя міжвоєнної Польщі та участь у ньому громадських організацій можна поділити на три основних етапи: перший тривав в часи існування Другої Речі Посполитої (1918-39 рр.), другий – від завершення Другої світової війни і до розпаду соціалістичного табору та СРСР (1945-1991), третій етап розпочався з лібералізацією суспільно-політичного життя в країнах Центральної та Південно-Східної Європи.

Слід наголосити на тому, що найперші публікації з даної проблематики або певних її аспектів почали з'являтися ще до вказаних етапів історіографії та датуються початком ХХ ст. Сюди можна віднести фундаментальну працю М. Драгоманова «Історична Польща та великоросійська демократія», що вийшла друком 1910 р. у Санкт-Петербурзі. В цій праці Драгоманов, зокрема, торкається питання самовизначення польської нації та інших слов'янських народів, піднімає історичні корені польської державності, характеризує політичну думку на польських землях у ХІХ ст. Іншим відомим громадсько-політичним діячем Російської імперії, який торкався польського національного питання в своїх працях був соціаліст О. Керенський. В своїй праці «Російська революція. 1917», що перевидавалася в Росії, зокрема у 1993 та 2005 рр., він акцентує увагу на необхідності проведення демократичних реформ в Росії, політичному плюралізмі; обстоює також право на самовизначення народів Російської імперії, та зокрема наголошує на тому, що незалежність Фінляндії, країн Балтії та Польщі має бути відновлена. Також Керенський характеризує демократичний рух Польщі в призмі загальноросійського демократичного руху й зазначає, що польський політикум достатньо зміцнився та набрався досвіду європейських та російських політичних партій, щоб самостійну діяльність у власній незалежній державі.

Серед праць міжвоєнного періоду слід передусім виділити роботи польських державних та громадсько-політичних діячів. Варто вказати праці Ф.Кона «Польща наших днів», що вийшла друком 1926 р., Б. Валігури «Бій на підступах до Варшави», де автор і учасник польсько-радянської війни описує ті процеси, що відбувалися в період з 1918 по 1921 рр. В його праці також характеризується польська суспільно-політична палітра, описано з позиції очевидця хід військових дій влітку 1920 р. Схожа тематика розкрита в праці А.Пшибульського «Польські війська» та деяких інших польських дослідників, серед яких можна виділити Ю. Стахневича, чия ґрунтовна кількатомна праця присвячена дослідженню всіх військових конфліктів, які вела Польща в різні роки свого існування. Перший том його роботи присвячений періоду 1918-21 рр. й опублікований у Варшаві у 1925 р.

Досліджували діяльність політичних партій та громадських організацій і радянські історики, зокрема, С. Скульський, праця якого «Політичні партії в Польщі, Західній Білорусі та Західній Україні», що вийшла друком у 1935 р. В Мінську, присвячена огляду суспільно-політичного життя міжвоєнної Польщі, а особливо її тодішніх східних територій, де етнічною більшістю були українці та білоруси.

Другий етап історіографії характерний більшим пластом досліджень. В першу чергу треба виділити праці наступних польських істориків: Я. Холзера «Політична мозаїка Другої Речі Посполитої» (1974 р.), А. Коханського, Т.Равського та З. Щигельського «100 років польському робітничому руху» (1978 р.), Р. Вапінського «Історія політичної культури в Польщі. Від кінця ХІХ віку до 1939 року», що була опублікована у 1981 р. в Гданьську.

Також, треба відмітити й праці польських істориків, в яких зроблено загальний огляд міжвоєнного суспільно-політичного життя в Другій Речі Посполитій. Зокрема сюди можна віднести праці Г. Зелінського «Історія Польщі 1914-1939 рр.» (1985 р.), Й. Жарновського «Суспільство Другої Речі Посполитої» (1973 р.), С. Кеневіча, який здійснив комплексне дослідження суспільно-політичної історії Польщі починаючи від її остаточного поділу між трьома імперіями у 1795 р. й закінчуючи відновленням польської державності у 1918 р. Зокрема, С. Кеневіч торкається питання становлення польського громадського руху, який став можливий лише в незалежній польській державі, яка дала поштовх і створила умови для розвитку громадянського суспільства і демократичних процесів в країні.

З лібералізацією суспільно-політичного життя в країнах Центральної та Східної Європи на зламі 1980-90-х рр. та звільненням науки та освіти від впливу тоталітарних ідеологій, на науковій історичній ниві країн цього регіону постала нова генерація дослідників, що, зокрема, торкалися й висвітлення малодосліджених сторінок суспільно-політичної історії Другої Речі Посполитої. Передусім це стосується польських істориків, для яких плюралізм в історичній галузі науки мав вкрай важливе значення, позаяк, тепер стало можливим досліджувати та висвітлювати ті аспекти новітньої польської історії, які в умовах соціалістичної Польщі перебували під знаком табу.

Варто згадати працю польської дослідниці Х. Гомулки «Між Польщею та Росією», що вийшла друком в Польщі та Білорусі у 2008 р. й висвітлює суспільно-політичне життя білорусів в добу Другої Речі Посполитої. На сторінках цієї монографії авторка торкається колись заборонених тем, зокрема, утисків білоруської національної меншини з боку польської адміністрації, насильницької полонізації Західної Білорусі тощо.

В праці Г. Батовського «Між двома війнами» (2001 р.) дається характеристика міжнародного положення Польщі, висвітлюється дипломатична боротьба за визнання Польщі як повноправного гравця міжнародної арени. Також автор здійснив комплексне дослідження діяльності польської дипломатії в контексті світової.

Грунтовна праця М. Черницького «У джерел польського лібералізму», надрукована у 2004 р., висвітлює основні етапи становлення демократичних політичних партій та рухів, дає можливість прослідкувати боротьбу за владу різних політичних угруповань в перші роки відновлення польської державності, та в подальші 20 років міжвоєнної паузи. В даній праці також висвітлюється діяльність окремих громадських організацій польської інтелігенції, їх взаємодія з політичними партіями, зокрема з демократичним табором.

Подібної тематики стосується монографічне дослідження Ю. Майхровського «Польська політична думка 1918-1939. Націоналізм» (2000 р.). В цій праці автор дає широку характеристику строкатої політичної та партійної системи Другої Речі Посполитої; досліджує та пояснює витoki й характер польського націоналізму, акцентуючи увагу на тому, що він був частиною польського менталітету. Інша його праця «Монархічні угруповання в добу Другої Речі Посполитої», яка вийшла ще за часів соціалістичної Польщі, висвітлює діяльність польських монархічних організацій та ілюструє основні витoki польського монархізму.

Окрім польських істориків до даного періоду історіографії належать праці й зарубіжних дослідників. Передусім, слід вказати праці відомого британського історика-полоніста Н. Девіса: «Серце Європи» (2010 р.), «Боже ігрище» (1999 р.), «Білий орел та червона зірка» (2002 р.). На сторінках своїх монографій, автор торкається раніше мало досліджених сторінок польської історії ХХ ст., дає характеристику суспільно-політичних процесів в Польщі на момент відродження її державності у 1918 р. та в подальші роки її існування. Також Девіс характеризує та порівнює ідеологію та діяльність головних польських політичних рухів, висвітлює діяльність окремих політичних діячів міжвоєнної Польщі. Історичні праці Н. Девіса важливі ще й тим, що в них відображається безпринципна оцінка західного історика на ті процеси, які відбувалися в Центральній та Східній Європі близько 100 років тому, й які до останнього часу не знайшли гідного відображення у історіографічній думці західних істориків.

Громадсько-політичне життя польської інтелігенції, її участь в політичних та суспільних процесах в державі висвітлена в монографії російського історика Р.Юсупова «Влада та інтелігенція» (1996 р.). Також серед російських істориків-полоністів варто згадати О. Бабенко, наукова праця якої «Польсько-радянські

стосунки у 1924-1928 рр.» (2007 р.) стосується дипломатичного діалогу між капіталістичною Польщею та СРСР у найнапруженіші роки.

Серед українських вчених-полоністів слід згадати О. Красівського, який є автором праць з історії українських земель під владою Другої Речі Посполитої й суспільно-політичного життя українців Польщі міжвоєнної доби – «ЗУНР і Польща: політичне і воєнне протистояння» (1999 р.), «Східна Галичина і Польща у 1918-1923рр.» (1998 р.). Також вагомий внесок в розвиток вітчизняної полоністики внесла історик Л. Алексієвець. Варто виокремити її працю «Польща. Шляхи відродження державної незалежності: 1918-1939» (2002 р.).

Серед досліджень українських істориків-полоністів є праці в яких розглядається не лише суспільно-політичне життя на польських теренах загалом чи діяльність тих чи інших організацій зокрема, а й історія цілих політичних проектів, наприклад руху під назвою прометеїзм, концепцію якого в політиці Польщі міжвоєнного періоду висвітлює В. Комар. Варто згадати його працю «Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.)» (2011 р.).

Політиці польської держави у Східній Галичині міжвоєнного періоду, зокрема, по відношенню до українців, присвячене дослідження Г. Мельник.

Окрім цих дослідників, відродження польської державності та суспільно-політичні процеси у ній висвітлювали такі українські вчені: С. Бочаров, М. Генік, І. Муляр, О. Паславська, І. Федик. Окрім вище зазначеної проблематики ці вчені, зокрема, досліджували польсько-українські стосунки міжвоєнного періоду, суспільно-політичне життя української національної меншини в Другій Речі Посполитій, культурне життя української громади, діяльність окремих політичних партій та громадських організацій – як польських, так й українських.

У підрозділі 1.2. проаналізовано *джерельну базу* дослідження. З урахуванням різноманітних за структурою, призначенням і походженням джерел, автором всю документальну базу умовно поділено на 4 групи.

Першу групу джерел складають архівні матеріали. Найбільший пласт різноманітного за характером і змістом архівного матеріалу з досліджуваної проблематики зберігається у Архіві нових актів у Варшаві (АНА).

Важливими для дослідження являються такі фонди АНА: Позапартійний блок співпраці з урядом. Генеральний секретаріат і Парламентський клуб у Варшаві (ф. 62), Польська телеграфічна агенція у Варшаві (ф. 1176), Польська соціалістична партія (ф. 1251), Польська соціалістична партія-лівиця (ф. 1254), Комуністична партія Польщі (ф. 1287).

Важливе місце посідають фонди, які містять матеріал з діяльності окремих громадських організацій та рухів міжвоєнної Польщі. Серед них варто виокремити: Юнацькі загони праці (ф. 22), Організація молоді Товариства робітничого університету (ф. 1261), Спілка польських легіонерів (ф. 339), Федерація польських спілок захисників вітчизни (ф. 340), Єврейська Соціал-демократична Робітничка партія «Робітники Сіону» (ф. 1213), Комуністична партія Західної Білорусі (ф. 1292), Комуністична спілка молоді Західної Білорусі (ф. 1293), Комуністична спілка молоді Західної України (ф. 1295).

Варто відзначити й документальну базу російських архівів – Державного

архіву Російської федерації (ДАРФ) та Російського архіву соціально-політичної історії (РДАСП). Насамперед треба виділити фонд ДАРФ інформаційних зведень ТАРС, де відображається суспільно-політичне життя в міжвоєнній Польщі, політичні, громадські, культурні процеси, діяльність окремих політичних партій та громадських організацій (ф. 4459). Значна колекція документів з історії робітничого руху Польщі міститься у фондах Російського державного архіву соціально-політичної історії: Польское бюро агитации и пропаганды при ЦК ВКП(б) (ф. 63), Коллекция документов по истории польского рабочего движения (ф. 167), Исполком Коминтерна (ф. 495).

Другу групу джерел становлять документальні видання: опубліковані документи, програми окремих партій та громадських організацій тощо. Головним чином вони були опубліковані в СРСР та Польщі. В СРСР публікувалися, в основному, документи з історії та діяльності лівих політичних та громадських організацій. Можна згадати такі опубліковані збірки: «Из истории классовой борьбы в дореволюционной и Советской России» під редакцією І.С.Шепелева, хрестоматія «Міжнародний комуністичний юнацький рух» під редакцією І. О. Нейфаха, «Польская деревня во время кризиса» (укладачі С.Влодаський, А. Пазурек та ін.), «Хрестоматія з міжнародного профруху» під редакцією А. Столярова. Також, вже в пострадянську добу було опубліковано раніше засекречені документи, зокрема щодо подій польсько-радянської війни; варто навести документальну збірку в 2 частинах – «Польско-Советская война 1919-1920: Ранее не опубликованные документы и материалы» під загальною редакцією І. І. Костюшко, що вийшла у Москві у 1994 р.

Третя група джерел являє собою періодичні видання. Передусім це – друковані органи політичних партій та громадських організацій, а також друковані засоби масової інформації. Характеризуючи пресу політичних та громадських рухів міжвоєнної Польщі варто одразу зазначити, що вона, як правило, була політично та ідеологічно заангажована та відтворювала на своїх шпальтах лише позицію тієї чи іншої суспільно-політичної сили.

Друковані органи селянських партій та громадських об'єднань – «Газета хлопська», «Газета народна», «Приятель народу» висвітлюють суспільно-політичне, господарське життя польських селян, діяльність селянських партій, організацій, кооперативів. Варто зазначити, що такі часописи як «Газета хлопська» та «Газета народна» являються окрім цього й вагомими документальною базою при вивченні політичного та громадського руху польського села, адже на їх шпальтах друкувалися постанови та стенограми з'їздів, програми селянських політичних рухів та громадських організацій, інша документація.

Діяльність окремих громадських організацій польських офіцерів та ветеранів висвітлена в газеті «Народ і військо», «Голос офіцера, підофіцера та чатового резерву» інших часописах. На шпальтах цих газет поміж іншого часто друкувалися статті патріотичного змісту з аналогічними закликами та закликами передусім до молоді ставати в ряди військових, патріотичних та спортивних організацій. Також пресові органи ветеранських та офіцерських організацій

друкували військові спогади відставників – учасників воєн та повстань 1918-21 рр., що дає можливість отримати певну картину безпосередньо від очевидців вищезазначених подій. Окрему цінність у дослідженні суспільно-політичного життя Другої Речі Посполитої являють загальнодержавні друковані засоби масової інформації – передусім «Газета польська» та «Газета варшавська».

Четверта група джерел представлена мемуарною літературою. В роботі використано ряд спогадів сучасників тих подій – військових, державних, громадських діячів. Серед них варто виокремити спогади Ю. Пілсудського «Рік 1920», М. Бженк-Осінського «Зі спогадів легіонера і пілсудчика 1905-1939 рр.», Т.Кутшеби «Київська операція 1920 р.».

За часів СРСР було опубліковано низку спогадів, щоденників діячів польського робітничого та соціалістичного руху, де відображені моменти їхньої діяльності в суспільному житті в перші роки існування Другої Речі Посполитої та в часи санації, а також в післявоєнний період. Насамперед, до цієї групи джерел слід віднести мемуарні твори наступних громадсько-політичних діячів Польщі: Ф.Кона «Польща наших часів», що вийшла друком в Москві та Ленінграді, М.Нашковського «Неспокійні дні» – спогади про 1930-ті роки, що була надрукована в Москві у 1962 р., також тут варто згадати мемуари М. Плохоцького «Роки підпілля в Польщі» та М. Форнальської «Спогади матері», що так само були надруковані в СРСР у 1933 та 1961 рр. відповідно. Така значна кількість мемуарних творів діячів лівих польських організацій, що були видані в СРСР пояснюється заборонаю їх друку в Польщі або нелегальним становищем самих авторів й іншими подібними моментами. Отже, аналіз історіографії засвідчив відсутність в українській історичній науці комплексного дослідження діяльності громадських організацій міжвоєнної Польщі, їх впливу на суспільно-політичне життя держави. Джерельна база є достатньо репрезентативною та достовірною й дозволяє здійснити узагальнюючий аналіз проблеми.

У другому розділі – **«Інституційне становлення та розвиток громадських організацій Польщі на початковому етапі відновлення її державності (1918-1921 рр.)»** було простежено інституційне становлення громадських організацій Польщі в умовах відродження її незалежності та перших років становлення її як суверенної держави. Досліджено чинники, що сприяли відновленню польської державності: активна визвольна боротьба польського народу в період поділу між трьома імперіями-загарбниками, суспільно-політичні процеси напередодні та в роки Першої світової війни.

У підрозділі 2.1. *«Історичні обставини формування засад громадянського суспільства в Польщі»* висвітлено історичні обставини та передумови формування засад громадянського суспільства в Польщі, в контексті відновлення її незалежності у 1918 р.

Перші роки існування Другої Речі Посполитої (1918-1921) були сповнені рядом військових конфліктів, як ззовні, так і з середини. Відбувався процес становлення кордонів Польщі, визнання її як незалежної держави на міжнародному рівні, формування владних інституцій, законодавства, правової системи тощо. Цей період характеризувався збройною боротьбою молоді

польської держави з її сусідами за збереження державної незалежності, та за розширення сфер впливу й контролю над певними територіями – передусім конфлікти з Радянською Росією, Литвою, Німеччиною, ЗУНР та Чехословаччиною.

Підрозділ 2.2. *«Гене́за суспільно-політичних рухів Польщі»* присвячений дослідженню основних польських суспільно-політичних рухів – робітничого, селянського, націоналістичного, соціалістичного, християнсько-демократичного, народно-демократичного.

Політична еліта міжвоєнної Польщі об'єднувалася або навколо старих політичних рухів, такий як соціалістичний, соціал-демократичний чи народно-демократичний (ендеція) та нових, створюючи низку політичних партій, громадських організацій, спілок, клубів тощо. Нові й старі громадсько-політичні рухи послуговувалися строкатою ідеологічною базою. В ході цього дослідження було спеціально акцентовано увагу на ідеології основних польських суспільно-політичних рухів та зроблено компаративний аналіз їхніх засадничих програм. Звісно, в подальші роки існування польської держави, певні напрямки в ідеології зазнавали змін, а самі суспільно-політичні рухи або зникали з політичної арени, або мінялися в бік радикалізації чи навпаки – поміркованості, але в цілому, програмові засади та ідеологічна база цих рухів лишалася майже незмінною.

У підрозділі 2.3. *«Участь громадських організацій у боротьбі за збереження незалежності Польщі й становлення її як суверенної держави»* розкрито основні моменти політичної та військової боротьби за збереження польської незалежності, усталення її кордонів тощо; розглянуті військові конфлікти Польщі із Західно-Українською народною республікою, Чехословаччиною, Литвою, Радянською Росією, хід національних повстань на Великопольській Сілезії. Досліджуючи цю проблематику, в дисертації особливо був зроблений акцент на участі в цих подіях польської громадськості.

Третій розділ – **«Суспільно-політична діяльність польських громадських організацій в 1920-30-х рр.»** присвячений висвітленню діяльності польських громадських організацій в 1920-30-х рр. та їх вплив на всі сфери життя поляків, передусім на суспільно-політичне. Задля зручності було розглянуто діяльність громадських організацій в блоках, таким чином, щоб вони охопили все тогочасне польське суспільство – робітників, селян, еліту (інтелігенцію, духовенство, військових), а також молодь.

У підрозділі 3.1. *«Діяльність польських селянських та робітничих громадських організацій»* висвітлено участь селянства та робітників в суспільно-політичному, а також економічному та господарському житті Польщі міжвоєнного періоду. Польський селянський громадсько-політичний рух переслідував в основному економічні цілі – зменшення податків на землю – викуп й оренду, збільшення державних закупівель сільськогосподарської продукції; також висувалися й соціальні гасла – проти утисків з боку великих землевласників, недостатньої уваги влади щодо проблем селянської громади, насамперед, медичного, гуманітарного забезпечення; лише на третьому місці в діяльності селянських організацій були суто політичні справи.

Робітничий рух, попри позицію марксистських істориків, був строкатим в політичному плані й орієнтувався на часто полярні політичні сили, це й вже зазначені вище ліві партії – ППС, КПП та праві й право-центристські – Безпартійний блок співпраці з урядом, Табір великої Польщі й інші організації. Хоча в цілому можна зробити висновки, що саме ліві політичні сили мали найбільший вплив в робітничому русі міжвоєнної Польщі. Така тенденція пояснювалась й сильним лоббі СРСР в міжнародному профспілковому русі, до якого входили польські професійні об'єднання, й недостатньою увагою центристський і правих партій щодо соціальних потреб та суспільних прав робітників.

Громадська, політична та культурна діяльність польської інтелігенції, військових та духовенства розкривається у підрозділі 3.2. «*Суспільно-політичне життя польської еліти*».

Політичні амбіції польської інтелігенції були настільки великими, що вже у 1918 році постало питання про створення самостійного громадсько-політичного руху. Проте, багато з представників інтелігенції не враховували той факт, що Польща на той час була аграрною країною, переважна більшість населення якої було зайнято в сільському господарстві, відтак нова суспільно-політична організація польської інтелігенції неминуче позбувалася б підтримки серед основних мас суспільства.

На початок 20-х рр. ХХ ст. з 14 млн. працездатного населення інтелігенція становила лише близько 450 тис. чоловік. Ще близько 209 тисяч налічувала так звана традиційна інтелігенція.

Певний відсоток польської інтелігенції був згуртований навколо лівих політичних організацій, насамперед Польської соціалістичної партії (ППС) та Комуністичної робітничої партії, яка утворилась 1918 року і згодом була перейменована в Комуністичну партію Польщі (КПП). Вузкий прошарок лівої інтелігенції або безпосередньо входив до лав цих партій або активно співпрацював з ним. До КПП була близька передусім радикальна молода інтелігенція з національних меншин передусім єврейського походження, яка жаждала суспільних змін, утвердження соціальної та національної рівності.

Польська еліта попри неспроможність створити власний потужний політичний рух стала потужним гравцем на політичній арені Другої Речі Посполитої й зуміла, а створені нею громадські організації, професійні спілки, клуби відіграли помітний вплив в культурному, освітньому розвитку польських громадян, формуванні національної моралі, патріотизму, популяризації спорту, здорового способу життя та військової справи.

Підрозділ 3.3. «*Польський молодіжний громадський рух*» присвячений дослідженню діяльності політично та суспільно активної польської молоді. Слід наголосити, що різноманітні урядові програми також стимулювали розвиток та діяльність молодіжних та юнацьких організацій. Яскравим підтвердженням цього була діяльність мережі гімназійних організацій, Юнацьких загонів праці, організація літніх вишкільних таборів і т. д. Важливо зауважити, що позиція правого санаційного режиму, позиція демократичного табору та лівих організацій

по відношення до молодіжних рухів та вихованню молоді в цілому збігалась. Кожен з цих політичних таборів намагався поширити свій вплив на юнацьке, шкільне та студентське середовище, нав'язати їм власні постулати, готуючи таким чином якісно нову заміну для своїх рухів зокрема, та для польської держави загалом.

Четвертий розділ – **«Діяльність громадських організацій етнічних меншин Польщі у міжвоєнний період»** розкриває діяльність громадських організацій найбільших етнічних меншин Другої Речі Посполитої – євреїв, українців, білорусів.

У підрозділі 4.1. *«Суспільно-політичне життя та громадські організації єврейської національної меншини в Польщі»* показано роль польських євреїв в суспільному і політичному житті Другої Речі Посполитої, а також, подано характеристика їх громадських організацій різної направленості – культурно-освітні, політичні, молодіжні тощо. Попри часте перешкоджання в діяльності з боку польської влади й шовіністичне ставлення до національних меншин певних політичних партій чи окремих діячів, польське єврейство зуміло зорганізуватись в достатньо потужний громадсько-політичний рух, створити значну кількість власних політичних партій та громадських організацій.

У підрозділі 4.2. *«Суспільно-політична діяльність громадських організацій української та білоруської національних меншин»* досліджено особливості суспільно-політичного життя на території Західної України та Західної Білорусі, де в порівнянні з поляками, етнічну більшість (за невеликим винятком) становили українці та білоруси відповідно. Українська та білоруська національні меншини мали власні просвітницькі організації, юнацькі, військово-патріотичні та клерикальні організації. Активну громадську позицію мала в цих регіонах греко-католицька та православна церква, яка була одним з основних національних ідентифікаторів українців та білорусів. В умовах обмеження національних прав в українському та білоруському політичному середовищі популярності набирав радикальний та націоналістичні рухи. Діяльність таких організацій часто була нелегальною й провадилась не рідко нетрадиційними методами боротьби – терористичними актами, диверсіями тощо. Окремо звернено увагу в ході висвітлення суспільно-політичного життя українців т. зв. політичну українську еміграцію.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано загальні результати дослідження та викладено основні положення дисертації, які виносяться на захист.

1. Проаналізовано значний обсяг наукової літератури з досліджуваної теми, а також джерел – архівних матеріалів, мемуарної літератури, періодики. Основний пласт джерел міститься в Архіві нових актів у Варшаві та деяких фондах Російського державного архіву соціально-політичної історії, зокрема, в колекції фондів з історії польського робітничого руху. Виявлено основні етапи історіографічної думки з теми дослідження суспільно-політичної історії міжвоєнної Польщі: перший етап – 1920-30-ті рр., другий – 1945-1991 рр., третій – з 1991 р.; проаналізовано основні здобутки вітчизняної та зарубіжної історіографії

з цієї тематики.

2. Досліджено інституційне становлення та розвиток громадських організацій Польщі в перші роки після відновлення її державності у 1918 р. Висвітлена внутрішня обстановка в Польщі в ці роки, зокрема, розглянуто діяльність польського політикуму, громадськості, висвітлено військові конфлікти новоутвореної польської держави з її сусідами за спірні території, хід повстань проти окупаційних адміністрацій в Сілезії, на теренах Великопольського воєводства, інших територій. Досліджено діяльність й методи боротьби за владу й вплив в суспільстві різних політичних угруповань – насамперед комуністів, соціалістів, націоналістів, націонал-демократів, політично зорганізованих військових тощо.

3. В ході дисертаційного дослідження було прослідковано історичні обставини формування засад громадянського суспільства в Польщі. З'ясовано, що на тривалий процес формування громадянського суспільства, розбудови демократичної світської держави вплинуло перш за все, проголошення незалежності Польщі, становлення її як повноправної європейської держави, визнання, принаймні, на законодавчому рівні прав і свобод етнічних меншин. Також, на розвиток громадянського суспільства вплинули історична тяглість польської державотворчої традиції – починаючи від середньовічного польського королівства й закінчуючи утворенням Другої Речі Посполитої; самоусвідомлення поляків, як єдиної європейської нації.

4. Розкрито обставини та основні етапи діяльності громадських організацій основних верств Другої Речі Посполитої – робітників, селянства, еліти (інтелігенції, військових, духовенства) та польської молоді, а також етнічних меншин (євреїв, українців, білорусів). Досліджено не лише суспільно-політичну діяльність цих організацій, а й діяльність в царині науки, культури, економіки, господарства. Проведено компаративний аналіз діяльності громадських організацій в демократичний період Польщі (до 1926 р.) та в авторитарний – санаційний (1926-1939 рр.)

Окрім суто громадських організацій та рухів, було висвітлено діяльність окремих політичних діячів, як і в польському суспільно-політичному русі, так і в русі етнічних меншин, зокрема, євреїв, українців, білорусів. В контексті дослідження суспільно-політичного життя громадських організацій українців Польщі, було окремо висвітлено діяльність української політичної еміграції на польських теренах.

5. Узагальнено результати дослідження та розроблено рекомендації щодо використання історичного досвіду у ході реалізації громадських культурно-освітніх програм в умовах сучасного українського та польського суспільства, а також наукового, культурного, освітнього та суспільно-політичного діалогу між двома державами; запозичення досвіду Польщі в розбудові й розвитку демократичного, громадянського суспільства.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми.

Критичне осмислення в дисертації матеріалу дозволило сформулювати ряд *практичних рекомендацій*, реалізація яких, на думку автора, сприятиме розвитку

полоністики у вітчизняній науці, доповнить українсько-польську наукову співпрацю, насамперед щодо вивчення конфліктних та спірних сторінок новітньої історії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

1. Гайдай В.В. Громадсько-політичне життя польської інтелігенції у першій половині 1920 років / В.В. Гайдай // Гілея: Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич – К., 2011. – Випуск 48. – С. 114-119.
2. Гайдай В.В. Розстановка політичних сил Польщі на момент становлення Другої Речі Посполитої та в перші роки її існування (1918-1920) / В.В. Гайдай // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки / Гол. ред. В.П. Андрущенко – К., 2013. – С. 19-27.
3. Гайдай В.В. Соціальний, економічний та політичний аспект діяльності громадських організацій польського села у 1920-30 рр. / В.В. Гайдай // Вісник аграрної історії: Збірник наукових праць / Гол. ред. М.А. Журба – К., 2014. – Випуск 8-9. – С. 217-222.
4. Гайдай В.В. Діяльність української політичної еміграції на польських теренах у 1920-30-х рр. / В.В. Гайдай // Вісник аграрної історії: Збірник наукових праць / Гол. ред. М.А. Журба – К., 2015. – Випуск 10. – С. 205-209.
5. Гайдай В.В. Суспільно-політичне життя євреїв в роки Другої Речі Посполитої / В.В. Гайдай // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / Гол. ред. С.А. Квітка – Дніпропетровськ, 2015. – Випуск 4 (120). – С. 163-169.
6. Гайдай В.В. Історичні обставини і передумови відновлення незалежності Польщі у 1918 р. / В.В. Гайдай // ScienceRise: Збірник наукових праць / Гол. ред. Д.О. Дьомін – Х., 2015. – Випуск 3/1 (8). – С. 38-42.
7. Гайдай В.В. Ідеологія основних польських суспільно-політичних рухів міжвоєнного періоду: генеза та порівняльний аналіз засадничих програм / В.В. Гайдай // Всеукраїнська наукова конференція «П'яті Всеукраїнські Драгоманівські читання молодих істориків: актуальні проблеми вітчизняної та світової історії» / Відп. ред. О.В. Потильчак, І.Г. Ветров, О.О. Сушко – К., 2013. – Випуск 1 (5). – С. 195-205.
8. Гайдай В.В. Участь клерикальних громадських організацій та католицької церкви в суспільно-політичному житті міжвоєнної Польщі (1918-1939 рр.) / В.В. Гайдай // Шоста міжнародна науково-практична конференція молодих учених «День науки історичного факультету» / Гол. ред. В.Ф. Колесник – К., 2013. – Випуск 6. – С. 75-76.
9. Гайдай В.В. Діяльність громадських організацій польського села міжвоєнної доби (1918-1939 рр.): економічний та суспільно-політичний аспект / В.В. Гайдай // Перша заочна міжнародна конференція «Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє» / Відп. ред. М.М. Приходько, С.В. Тонких – К., 2013. – Випуск 1. – С. 20-24.

10. Гайдай В.В. Гуманітарна та суспільна діяльність окремих молодіжних громадських організацій Польщі в 1920-30 рр. / В.В. Гайдай // Друга заочна міжнародна конференція «Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє» / Відп. ред. М.М. Приходько, С.В. Тонких – К., 2013. – Випуск 2. – С. 8-12.
11. Гайдай В.В. Діяльність польських військових громадських організацій в міжвоєнний період та їх вплив на суспільно-політичне життя Другої Речі Посполитої / В.В. Гайдай // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» / Гол. ред. В.Л. Федяєва – Херсон, 2015. – С. 39-42.

АНОТАЦІЯ

Гайдай В.В. Громадські організації Польщі 1918-1939 років: інституційний розвиток та суспільно-політична діяльність. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2015.

У дисертації на основі ґрунтовної бази джерел та літератури досліджено діяльність громадських організацій міжвоєнної Польщі та їх вплив на суспільно-політичне життя держави. Спираючись на здобутки вітчизняної та зарубіжної історіографії з даної проблематики, автором досліджено історичні обставини та передумови, що вплинули на проголошення незалежності Польщі у 1918 р. та простежено державотворчу традицію польської держави. В цьому контексті, також досліджено чинники, які вплинули на формування громадянського суспільства в Польщі. В дисертаційній роботі проаналізовано суспільно-політичне становище в Польщі на момент проголошення її незалежності та в перші роки становлення її як незалежної та суверенної держави, висвітлено в цьому контексті генезу суспільно-політичних рухів Польщі. Розкрито обставини та основні етапи діяльності громадських організацій основних верств Другої Речі Посполитої – робітників, селянства, еліти (інтелігенції, військових, духовенства), також, польської молоді, національних меншин (євреїв, українців, білорусів) та показано їх вплив на суспільно-політичне, культурне, духовне життя міжвоєнної Польщі.

Ключові слова: міжвоєнна Польща, громадські організації, селянство, робітничий клас, інтелігенція, молодіжний рух, національні меншини, суспільство.

АННОТАЦИЯ

Гайдай В.В. Общественные организации Польши 1918-1939 годов: институционное развитие и общественно-политическая деятельность. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по

специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2015.

В диссертации на основе основательной базы источников и литературы исследована деятельность общественных организаций межвоенной Польши и их влияние на общественно-политическую жизнь государства. Опираясь на достижения отечественной и зарубежной историографии из данной проблематики, автором исследованы исторические обстоятельства и предпосылки, которые повлияли на провозглашение независимости Польши в 1918 г. и прослежена государственно-созидательная традиция польского государства. В этом контексте, также исследованы факторы, которые повлияли на формирование гражданского общества в Польше, что, в свою очередь, способствовало становлению и деятельности общественных организаций, различных движений и так далее. В диссертационной работе проанализировано общественно-политическое положение в Польше на момент провозглашения ее независимости и в первые годы становления ее как независимого и суверенного государства, отражен в этом контексте генезис общественно-политических движений Польши. Детально исследованы основные этапы политической и военной борьбы за сохранение польской государственности, упрочения ее границ. Рассмотрены военные конфликты Польши с Западно-Украинской народной республикой, Чехословакией, Литвой, Советской Россией, также ход национальных восстаний на Великопольше и Силезии. Исследуя эту проблематику, в диссертации особенно был сделан акцент на участии в этих событиях польской общественности.

Проанализирована деятельность тогдашних политических партий и движений Польши разных идеологических направленностей и их роль в государственно-созидательных процессах. Отражено участие в процессах развития независимой Польши, как отдельных политических деятелей, так и общественных организаций, отмечены методы и формы их общественно-политической борьбы. Раскрыты обстоятельства и основные этапы деятельности общественных организаций основных слоев Второй Речи Посполитой – рабочих, крестьянства, элиты (интеллигенции, военных, духовенства), а так же польской молодежи. Особый акцент сделан на освещении общественно-политической жизни на Западной Украине и Западной Беларуси, где национальное большинство представляли украинцы и белорусы соответственно. Также было акцентировано внимание на исследовании деятельности общественных организаций польских евреев, которые также представляли многочисленное этническое меньшинство. В диссертации сделан анализ деятельности как правительственных (проправительственных), так и неправительственных и оппозиционных к власти общественных организаций. Исследован ряд направлений их деятельности – гуманитарное, просветительское, волонтерское, пропагандистское и тому подобное. Показано влияние этих организаций на общественно-политическую, культурную, духовную жизнь Польши периода начала 1920-х, когда в целом была достигнута политическая стабильность в стране – и до 1939 года, когда Польша потеряла свою государственность.

Ключевые слова: межвоенная Польша, общественные организации, крестьянство, рабочий класс, интеллигенция, молодежное движение, национальные меньшинства, общество.

ANNOTATION

Hajday V.V. Public organizations of Poland 1918-1939: institutional development and social and political activity – Manuscript.

The dissertation for the Candidate degree in historical sciences, specialty 07.00.02 – World history. – Borys Grinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2015.

In dissertation on the basis of sound base of sources and literature activity of public organizations of intermilitary Poland and their influence are investigational on social and political life of the state. Leaning on the achievements of home and foreign historiography from this range of problems, historical circumstances and pre-conditions that influenced on proclamation of independence of Poland in 1918 and state-creative tradition of the Polish state is traced are investigational an author. In this context, also factors that influenced on forming of civil society in Poland. In dissertation work social and political position is analysed in Poland in the moment of proclamation of her independence and in the first years of becoming of her as the independent and sovereign state, it is reflected in this context of genesis of social and political motions of Poland. Circumstances and basic stages of activity of public organizations of basic layers of the Second Rzeczpospolita are exposed – workers, peasantry, elite (intelligentsia, soldiery, clergies) are exposed, also, Polish young people, national minorities (jewries, ukrainians, belarussian) and their influence is shown on social and political, cultural, spiritual life of intermilitary Poland.

Keywords: intermilitary Poland, public organizations, peasantry, working class, intelligentsia, youth motion, national minorities, socie.